

ÁCS-BÍRÓ ADRIENN

Tanítóképzős diákok otthona: a kalocsai Tanítók Háza

Kutatásunk a kalocsai római katolikus tanítóképző intézet (1856-1957) egyik innovatív törekvését mutatja be: a Tanítók Házát. A jezsuita rend által életre hívott úttörő kezdeményezés nemcsak a kalocsai tanítóképző életében, de országos viszonylatban is meghatározó szerepet töltött be, s markánsan hozzájárult a jövő nemzedék tanítóinak személyiségformálásához. Az intézmény egyfajta internátusként fogadta a képezde növendékeit, ahol az iskolával együttműködve egységes erkölcsi, testi és vallásos nevelésben részesültek. A Tanítók Házának kiemelt fontossága a benne folyó sokoldalú feladatok ellátásában rejlett, hiszen a tanulók szállásának-étkezésének biztosítása mellett a tanulmányi előmenetelüket támogatva kulturális, sport és nevelési feladatokat látott el. Kutatásunk által hiánypótló feltárás születhet, gyarapítva ezáltal a neveléstörténet, illetve Kalocsa Város helytörténeti kutatásait; valamint a tanítóképzés egy elfeledett szegmensét tárja fel.

Kulcsszavak: tanítóképzés, Kalocsa, intézeti nevelés, Tanítók Háza, internátus

Bevezetés

Kutatásunk a kalocsai római katolikus tanítóképző intézet (1856-1957) egyik innovatív törekvését mutatja be: a Tanítók Házát. A jezsuita rend által életre hívott úttörő kezdeményezés nemcsak a kalocsai tanítóképző életében, de országos viszonylatban is meghatározó szerepet töltött be, s markánsan hozzájárult a jövő nemzedék tanítóinak személyiségformálásához. Az intézmény egyfajta internátusként fogadta a képezde növendékeit, ahol az iskolával együttműködve egységes erkölcsi, testi és vallásos nevelésben részesültek.

Ezen nevelés-, és oktatástörténeti témát feltáró és feldolgozó módszerrel kívánjuk bemutatni, főként primer forrásokra támaszkodva – levéltári-, múzeumi-, oktatás-, nevelés-, és helytörténeti anyagok, iskolai értesítők, és korabeli helyi folyóiratok felhasználásával. Célunk, az intézmény kiemelt fontosságának elemző bemutatása a helyszín strukturáltsága és funkciója tükrében. A Tanítók Házának kiemelt fontossága a benne folyó sokoldalú feladatok ellátásában rejlett, hiszen a tanulók szállásának-étkezésének biztosítása mellett a tanulmányi előmenetelüket támogatva kulturális, sport és nevelési feladatokat látott el.

Az intézet fennállása során (1897-1950) megfelelő – napjainkban is irigylésre méltó – tárgyi, anyagi, és személyi feltételek (oktatók nagy szellemi tudása és kifinomult jelleme) mellett, kiváló módszereit alkalmazta a tudás átadásának, így számos jól képzett szakembert adott az országnak, s régióinkban kultúrtörténeti értékű. Vizsgálódásunk során a tanítóképzés egy elfeledett szegmensét kívánjuk feltárni, mely megfelelő helyet adott a népnevelői jellem és a műveltségre való törekvés kialakításához. Kutatásunk által hiánypótló feltárás születhet, gyarapítva ezáltal a neveléstörténet, illetve Kalocsa Város helytörténeti kutatásait.

A római katolikus tanítóképző szervezése és megalapítása (1843-1856)

Az első önálló magyar tannyelvű tanítóképzőt 1828-ban alapította Pyrker János László püspök Egerben, s ezt követően az 1840-es években sorra nyitották meg kapuikat a hasonló intézmények országszerte az alreáliskolát vagy algimnáziumot végzett 16. életévüket betöltött diákok számára (BENKÓCZY, 1928: 2; SZAKÁL, 1934:34-36).¹ Így fogalmazódhatott meg Klobusiczky Péter² kalocsai érsek fejében azon gondolat, hogy székvárosában tanítóképzőt nyisson – melyre később 1843. január 10-én felszólítást³ is kapott a Helytartótanács részéről (BERAUER, 1896: 46). Miután Scitovszky János pécsi püspöktől tudomást szerzett az intézmény felállításához szükséges fontosabb információkról: a szervezés, a működtetés, illetve a fenntartási költségek tekintetében; megvásárolta a kalocsai Árvaház melletti telket a rajta lévő épülettel együtt, s – 2.000 pengő forintért – átalakította a képezde számára (BÁRTH – BÁRTHNÉ, 1983: 217-219). Az érsek 1843-ban bekövetkezett halála miatt azonban a tanítóképző megalapítása még váratott magára.

Gróf Thun Leó⁴ – az Osztrák-Magyar Monarchia vallás- és közoktatásügyi minisztere – 1856. január 20-án megjelent *Bestimmungen für die katholischen Präparanden-Curse Lehrerbildungsanstalten in Ungarn* hivatalos állami rendelkezése a tanítóképző intézetek újjászervezésére vonatkozóan a Magyarországon élő férfiak számára fennálló tanítóképzők számát az 1842-es Helytartótanácsi rendelettel szemben ötről 11-re bővítette (Mészáros 1996). A Magyar Püspöki Kar kívánságára püspöki vagy társaskáptalan székhelyeken állították így fel a Miskolcra Kassára, Nagykanizsára Sopronba, Érsekújvárról Kalocsára áthelyezett intézmények mellé: 1856-ban Besztercebányán, Szatmáron, Győrött, Nagyszombaton, Nagyváradon, Pesten, Esztergomban és Pécsen alakult – utóbbi kettő kivételével királyi katolikus – iskolákat (Tanítóképző Ért. 1937/8, 22).

Az egyház kérése nagyon célszerű, és követendő volt, hiszen a megyés püspökök közvetlen felügyelete (és joghatósága) alatt álló – nagyobb iskolák árán mint például a Pesti Praeparandia több (TÍMÁR, 1938: 22-29), kisebb helyen létrehozott – képezdében fokozottabb ellenőrzés valósulhatott meg; a szegény szülőktől származó növendékeknek pedig nagyobb összegű segílyt tudtak folyósítani. A papságerkölcös vallásossága, példás magatartása mintául szolgált a diákoknak; a székesegyházak pedig helyet adtak a kántorképzésnek továbbá az egyházi szertartások pontos elsajátításának (TÍMÁR, 1938: 22-29).

A Thun-féle átszervezés vezetett tehát a 12 évig (1844-1856) fennálló Érsekújvári Királyi Katolikus Tanítóképző-intézet bezárásához (BÁRTH – BÁRTHNÉ, 1983: 219). Az iskola könyvtárát az Esztergomi Érseki Tanítóképző-intézet kapta meg – mint megyei hozzájárulást –, tagjai azonban szétszéledtek (TÍMÁR, 1938: 22-29). Egyedül a neves pedagógus: Mennyey József⁵ folytatta munkáját a jogutódintézményben Kalocsán, mint az első pedagógia tanár – majd igazgató (BARADLAI, é.n.).

1856. október 4-én került sor a Kalocsai Császári Királyi Katolikus Tanítóképző ünnepélyes megnyitójára – a Klobusiczky érsek által 1843-ban erre a célra szánt telken és a szomszédos Árvaházzal egyetemben – Kunszt József iskolaalapító vezetésével, hosszas tervezgetések és tárgyalások után (TÍMÁR, 1938: 22-29). Az intézményt közös erővel hozta létre a Helytartótanács – ami jóváhagyta felállítását, és a tanulmányi alaptól⁶ finanszírozta a tanárok, az iskolaszolga fizetését, továbbá a tanszerek beszerzését, és egyéb dologi kiadásokat –; Kalocsa Város Tanácsa, illetve Kunszt érsek, bőkezű hozzájárulásával (TÍMÁR, 1938: 22-29).⁷

A praeparandia épülete – melyet Kunszt érsek 1861-ben 1.440 forintért átalakított – 800 négyszögölnyi telken terült el; egy nagyobb (40 fős) és egy kisebb (20 fős) tanteremet, az igazgatói irodát továbbá az orgonával felszerelt zeneteremet foglalta magában, tágas teret adva 11, év végére 13 növendék számára (TÍMÁR, 1938: 22-29). A gazdasági gyakorlatok színtere az Árvaház volt, 500 négyszögölnyi területű kerttel – ahol virág-, zöldség- és

gyümölcskertészet folyt – majd 1858-tól Mennyey József tanár lakhelyéül szolgált évi 105 osztrák értékű forintért (Tanítóképző Ért. 1884, 3-5).

Az intézmény 101 éves fennállása (1856-1957) során markáns elemét képezte a hazai tanítóképzésnek. Megfelelő tárgyi, anyagi, és személyi feltételek (oktatók nagy szellemi tudása és kifinomult jelleme) mellett kiváló módszereit alkalmazta a tudás átadásának, így számos jól képzett pedagógust adott az országnak. Továbbképzéseket szervezve, gyakorlatok, és szellemi-lelki tornák folyamatán keresztül segítette az ifjúkat, hogy gyermekből, a társadalom hasznos tagját képező felnőtté váljanak.

Az egységes nevelés színtere: a Tanítók Háza

*„Állítsunk méltó emléket hazaszeretetünk oltárára, olyan emléket, melyért késő unokáink nemcsak áldani, de lelkesedésünkön okulva és tanulva, hasonlókra fognak ragadtatni. Építsünk ezredéves fennállásunk emlékére házat – Tanítók Háza⁸ – melyben a tanítók gimnáziumba és tanítóképző intézetbe járó gyermekei egyenlőre mérsékelt díjazásért, idővel pedig teljes ingyenes ellátásban részesül-
nének.” / Berauer József tanítóképző intézeti tanár, 1894. március 8. Kalocsa-Vidéki Tanító Egyesület⁹ választmányi ülés (BÉKÉSI – GULYÁS, 2000: 11-19)./*

A tanítóképző intézet növendékei kalocsai és az ország különböző pontjairól érkező, a tudást magukba szívni vágyó jelöltek voltak. A nagyrészt helyi, illetve környékbeli lakosok elszállásolása nem okozott problémát – hiszen szüleik terhére otthon éltek –, azonban a vidékiek számára megfelelő lakóhelyet és ellátást kellett biztosítani (KFL.I.3.d. 1368/1876). Ezt eleinte helyi szállásadó gazdáknál oldották meg, de mivel az intézmény vezetősége úgy látta, hogy a kellő szigor hiányzik, valamint a diákokra kiszabott napirendet csak felületesen tartják be, 1864-ben megalapították az iskolán kívüli internátust (Tanítóképző Ért. 1915/6, 21; KFL.I.3.d. 14/1876). Mennyey József a lakásául fenntartott épületben 10-12 növendéket szállásolt el, a melléktanítókkal pedig 3-3 növendéket vállaltatott – akikre az internátusbeli fegyelem és rend vonatkozott (KFL.I.3.d. 205/1867; KFL.I.3.d. 212/1867). A soros igazgatók mindegyike elégedetlenül nyilatkozott még ezek után is a kérdésben, mivel a tanároknál kevés volt a férőhely, a magánházaknál pedig még mindig fennállt a megfelelő erkölcsi oktatás hiánya. A magyarországi kollégiumalapítások hatására így merült fel a Tanítók Háza létrehozásának gondolata (BARADLAI, é.n.).

Az ezredéves fennállás emlékére 1894. március 8-án Kalocsa-Vidéki Tanító Egyesületválasztmányi ülésén Berauer József – intézeti tanár – javaslatára indult meg a Tanítók Házának felállítására szánt gyűjtés; melyet elsősorban az egyházmegyei római katolikus tanítók gyermekeinek szántak (Winkler 1927, 79-80).¹⁰ Boromissza István, az egyesület elnöke szívhez szóló felhívásban kérte az egyházmegye másik öt tanító-egyesületét, hogy csatlakozzanak az elképzeléshez és támogassák azt (BERAUER, 1896: 57-59). A keresztény szemléletű bentlakásos intézményben először mérsékelt díjazás ellenében, majd teljesen ingyenes ellátásban¹¹ kívánták részesíteni a diákokat, magas katolikuserkölcsei nevelés mellett (Tanítóképző Ért. 1925/6, 21). Az első adományt (624 Ft-ot), már az ülésen felajánlották a tagok, őket pedig Mayer Béla főtanfelügyelő (500 Ft), Hopf János nagyprépost (300 Ft), Dr. Városy Gyula oldalkanonok (267 Ft) és még sokan mások követték a kitaró munka eredményeképpen (FARKAS, 2000: 8-19). A tanítók folyamatos lelkesítésének hála az adakozó lakosoktól – akik szívügyüknek tekintették az oktatást, a nép művelését, és az ifjúság tanításán dolgozók sorsát – mint például özv. Bovánkovich-Kuhl Fanni úrnő, aki 2.000 Ft-tal járult hozzá; egy év alatt hangversenyek, színelőadások, táncmulatságok, tan-szereladások, passió-és pásztorjátékok segítségével 29.669 Ft gyűlt össze (Tanítóképző Ért. 1916/7, 19). Az iskolások gyűjtése, magánszemélyek segélye és Császka György érsek úr nagyvonalú – közel 25.000 Ft, továbbá teleki és építési anyag – hozzájárulásának köszön-

hetően 1896-ban megindulhatott az építkezés a három holdas telken, a Kossuth Lajos utca és a Tyúkmajor (ma Mócsy János) utca sarkán.

Az építkezés során ügyeltek arra, hogy célszerűen később fejleszthető, szuterénnal el látott, parkkal körülvett, emeletre épült létesítményt készítsenek, mely egyaránt megfelel az egészségügyi, fenntartási, és pedagógiai szempontoknak (KFL.I.3.d 24/1929). A szorgos munkások lelkesedésének köszönhetően a Nérei Szent Fülöpről elnevezett intézmény ünnepélyes felavatására 1897. június 30-án került sor (CZAJTÁNYI, 1971). A szentmise végeztével 560 fő tanító, és 100 fő vendég előtt tartotta meg összefoglalóját Berauer József a Tanítók Háza bizottságának titkára az elmúlt három év nehéz munkájáról; majd az érsek úr a kastély dísztermében fogadta a vendégsereget, megköszönve a dolgozók fáradozásait, és megáldotta az új intézetet (KFL.I.3.d 9/1883; BERAUER, 1896: 57-58). Mayer Béla egyházmegyei főtanfelügyelő az ünnepi avatás keretein belül a Tanítók Házának megtisztelő felügyeletével az eszmei szülőt: Berauer Józsefet bízta meg, akinek vezetésével 1897. szeptember 1-jén – a főépület megépült szárnyában – nyitotta meg kapuit az intézmény 50 diákkal, melyet a továbbiakban a derült kedély, és a nyíltság jellemezett (Tanítóképző Ért. 1933/4, 23).

Az intézet szellemiségét kiválóan demonstrálja a névadó Szent Fülöp lelkülete, akinek meglátása szerint a nevelés alapja a baráti, segítő és odaforduló tanári magatartás (KFL.I.3.d 1910). Ezen ideát követve a pedagógusok közvetlen kapcsolatot igyekeztek kialakítani növendékeikkel, akikkel lehetőség szerint minden szabadidejüket együtt töltötték – hogy szoros bizalmi kötelék alakulhasson ki. Nagy hangsúlyt fektettek továbbá a mélyen vallásos nevelésen kívül az erkölcsös és hazafias jellemre és a tananyagon túlmutató műveltség-re. Mindezt szigorú rendszabályok, és folyamatos felügyelet mellett tették: köszönhetően a legjelentősebb igazgatóknak (Berauer József, Dr. Kiss-Erős Ferenc, Dr. Szedlay István, Dr. Erdey Ferenc) és a híres nevelő tanároknak (Dr. Vág Imre, Dr. Papp Imre, Korsós Imre, Mihályfi István illetve Berhidai János) (FARKAS, 2000: 8-19).

Az internátus lakóinak vallásos és tanulmányi előmenetelét támogatva, (régii görög nézeteket követve) a prefektusok állandó felügyelete mellett szilárdult meg jellemük és alakult ki a műveltségre való törekvésük (CZAJTÁNYI 1971). Így a tanulók havonta legfeljebb négy alkalommal, az előjáróság írásos engedélyével látogathattak ki egyedül a városba; továbbá a felesleges kóborlás és pénzköltés lehetőségét kizárva vásárlási könyvbe vezethették fel igényeiket – írószer, tanszer, szappan, fogkefe, inggomb, stb. –, amiket nagyobb tételben az előjárók szereztek be (BARADLAI, é.n.).¹²Ezen rendszerrel ellenőrizték az ifjak pénzzel és az idővel¹³való gazdálkodását, és segítették a szülőket, hogy gyermekeik túlzott költsékezési hajlama ne alakuljon ki, és ne terhelje őket plusz anyagi kiadásokkal.¹⁴

Az intézmény fegyelmi életének alapfeltétele a rendszeretet és a köteleességtudat, így a növendékek legfontosabb feladata a tanulás volt, ezért vendéget nagyon ritkán – külön engedéllyel – fogadhattak, kizárólag tanulási időn kívül (FARKAS, 2000: 8-19). A köteleességtudat, a következetes és kitartó munka szorgalmas tanulmányi előmenetelt eredményezett. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne nyílt volna lehetőségük szabadidejüket egészséges, hasznos és kulturált formában eltölteni. Minderre számos alkalmuk nyílt például a sportpályán rangos focimérkőzésekkel, az épület körüli parkban sétával illetve pihenéssel, vagy a házi könyvtár mintegy 2000 kötettel, 40 féle napilappal, folyóirattal ellátott olvasótermében (Tanítóképző Ért. 1935/6, 24-25). Esténként gyakorta rendeztek tanári vetítéseket, melyeken a Föld nagyobb városairól láthattak fényképes beszámolókat. Hogy szellemi és testi fejlődésük összhangban gyarapodjon, jókedvű közös csónakázással és strandolással egybekötött kirándulásokra, gyalogos túrákra jártak Kalocsán és környékén. A színjátszó kör megannyi darabot vitt színpadra – többek között a *Félnék* –, a Vigalmi Bizottságnak szervezésében, ahol például a Mikulás vagy Farsang estéjén mindenki kibontakoztathatta tehetségét nemcsak tanárai, egyházi vezetői, de családja előtt is egy-egy színvonalas műsor keretén belül (Tanítóképző Ért. 1933/4, 23).

A térítési díjak ellenében sokrétű, komplex, és a középosztály igényeit kielégítő polgári ellátását biztosítottak az internátusban. A bentlakás, a fűtés, világítás mellett betegszobák – háziorvossal és betegápolóval – tartottak fenn; mostak, főztek¹⁵ és vasaltak a diákokra, valamint a széleskörű felügyeletet biztosítottak (Tanítóképző Ért. 1930/1, 20-21). Minden lakó rendelkezett egy íróasztallal – melyen tanulhatott, illetve könyveit és írószereit tárolhatta –, külön polccal a hegedűjének, szekrénnel a ruháinak valamint személyes tárgyainak,¹⁶ egy ágygal a hálóteremben; továbbá a közös helységek (tanterem, olvasóterem, park, játszótér, színpad, zeneszerek) használati jogával – betartva a ház szabályait (FARKAS, 2000: 8-19).

Az intézet az első világháború végéig folyamatosan fejlődött, ami a növekvő létszámon is megmutatkozott – 1905-ben már 26 tanítóképzős és 31 gimnazista nyert felvételt, melyből 46 fő tanítók gyermeke volt. Anyagi támogatásukat az intézeti (havi 126 korona) és a Haynald-alap (havi 199 korona) fedezte (KFL.I.3.d 3501/1908). Sajnálatos módon az alapító halála után azonban a befolyó adományok mértéke drasztikusan csökkent (hisz még eleinte 7.000 korona folyt be, 1905-re jó, ha 700 összegyűlt), a segélyre szoruló tanulók száma pedig csak egyre nőtt. A helyzeten Dr. Mayer Béla segített, aki ekkor 25.000 koronával járult hozzá a fejlesztésekhez, továbbá sanyarú sorsú növendékek – mint például Kovács József – anyagi támogatásához, ami a mindennapi megélhetés feltétele volt (Farkas2000, 8-19). A jobb szárny, a püspök úr segítségével 1906 szeptemberére elkészült, s 100 gyermek elhelyezését biztosította. Az önzetlen hozzájárulás többek sorsát változtatta meg, ugyanis nélküle a súlyos anyagi gondokkal küzdő tanítójelölteknek nem lett volna lehetősége az oktatásban részt venni (BERAUER, 1896: 58).

A Tanítók Háza építkezésének záró szakasza 1926-ban kezdődhetett meg az alapítványi pénzekhez társult nagymértékű (most először) állami segéllyel – a Vallás-, és Közoktatási Minisztérium által jutott 40.000 koronával (BERAUER, 1896: 58). Az intézmény fenntartási alapja elértéktelenedett a két világháború között, továbbá a nehéz évek alatt szinte teljesen elnéptelenedett – hiába fogadott nemcsak tanítógyerekeket költségtérítéses rendszerben, és kötött megállapodást a tanítóképzővel (hogy annak kollégiumaként üzemel, s ezáltal hallgatói automatikusan felvételt nyernek) – nem segített a pápa 50.000 koronás segélye sem (KFL.I.3.d 24/1929).

A diákszálló véglegesen 1948-ban zárta be kapuit Szedlay István kanonok igazgatósága alatt, amikor az érseki felügyelet alól átkerült állami tulajdonba – sok más oktatási intézménnyel egyetemben (BÁRTH-BÁRTHNÉ, 1983: 227-233). Ezt követően 1950. augusztus 15-ével megszűnt a Tanítók Háza, s helyébe az Állami Középiszkolai Fiúdiákotthon került – Szvétek Sándor igazgató vezetésével (WINKLER, 1927: 81). 1959-ben a diákotthont középiskolai kollégiummá minősítették, és Hunyadi János Középiszkolai Fiúkollégiumként működött tovább 1995-ig, majd koedukált intézményként Hunyadi János Középiszkolai Kollégiumként; ma pedig (az összevonások után) Dózsa György Gazdasági, Műszaki Szakközépiszkola, Szakiskola és Kollégium néven várja a fiatalokat (BÉKESI – GULYÁS, 2000: 11-19). Az internátus vesztve eredeti jelentőségéből, hogy az iskolával együttműködve egységes nevelést adjon, és céljából, miszerint lakóinak vallásos és tanulmányi előmenetelét támogassa, népszerűségi jellemét és műveltségre való törekvését kialakítsa hiányzik az állítmány. Merőben eltérő formában: a távoli diákok elhelyezését segítve maradt csak fenn; s napjainkban is az elnéptelenedés jellemzi (CZAJTÁNYI, 1971).

A kalocsai római katolikus tanítóképző intézet (1856-1957) egyik egyedülálló kezdeményezése volt az 1897-ben felavatott Tanítók Háza. A jezsuita rend által életre hívott úttörő kezdeményezés nemcsak a kalocsai tanítóképző életében, de a dualizmus korában országos viszonylatban is meghatározó szerepet töltött be. Több mint 50 éves fennállása során vallási, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül fogadta az ifjakat, akikből sokoldalúan művelt, hívő keresztény embereket nevelt. Később sorra nyitották meg kapuit a hasonló

célokot ellátó intézmények: 1899-ben Budapesten, 1902-ben Kolozsváron, 1941-ben Szatmárnémetiben, valamint 1926-ban Győrött.

Jegyzetek

- 1 Az intézményekben már ekkor nevelésméletet, didaktikát, szakmódszertant és énekenét tanultak a növendékek, majd néhány évi segédtanítóság után válhatott belőlük tanító (Fehér, 1994: 105).
- 2 Klobusiczky Péter: 1822-1843 kalocsai érsek. Jótékonyágáról és azon nagy pénzbeli juttatásairól híres, melyekkel a szegények és a jobbágyok gyógyszerellátását, megélhetését támogatta. Alapot hozott létre a Kalocsai Kórház és Aggok Háza létesítésére (Zibolen, 1997).
- 3 „...felszólította, hogy Kalocsán állítson fel tanítóképzőt a szepesi, egri vagy veszprémi képző mintájára...” Tímár Kálmán írása szerint (Tanítóképző Ért. 1937/8, 5).
- 4 gr. Thun Leó (1811-1888): Osztrák államférfi, vallás- és közoktatásügyi miniszter (1849-1860), megreformálta az osztrák közép- és felsőoktatást. Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich szabályzatot minisztersége alatt hagyták jóvá. 1859. szept. 1. ő szervezi a pátenst, mely a magyar protestáns egyházak autonómiáját akarta megsemmisíteni. A Bach-korszak bukásakor mondott le (Zibolen, 1997).
- 5 Mennyey /Bajnai/ József (1823-1889): Érsekújváron és Nyitrán végezte a gimnáziumot, majd a kegyesrendiek közé lépve bölcseletet és teológiát tanult. 1848-tól az Érsekújvári képző tanára, ahol elsőként szervez cigányiskolát. 1861-1869 a kalocsai fitanítóképző igazgatója. 1866-67. megjelent a három kötetes Nevelés-, és Tanítástan című műve Kalocsán.
- 6 Tanulmányi alap: Elpusztult zárdák, egyházak javainak egy részét iskolák alapítására és fönntartására rendelték – az 1548. 12. tc., 1550. 19. tc. és 1560. XIX. §. 7. tc., és a 15. törvénycikkek által. Ezek a javak, később a Jézus-társaság tulajdonát képezték, hasonló céllal 1773-ig, amikor a szerzetesrend feloszlott, s Mária Terézia a megmaradt vagyomból 1780. március 25-ei alapítólevéllel tanulmányi alapot létesített. A pénzt a tanult férfiak képzésére, az igaz ősi vallás tanítására, katolikus felekezeti intézmények felállítására fordították a püspökök vezetésével (VÁROSY, 1882).
- 7 A Helytartótanács egyéb dologi kiadások címén évi 525 osztrák értékű forint átalánynyal, Kalocsa Város Tanácsa a tantermek, és az igazgatói iroda berendezésével támogatta az intézmény létrehozását. Kunszt érsek pedig „Továbbá magára vállalta a tanítóképezdei hittanár díjazását az épület fönntartási s tisztogatási költségeit s a tantermek fűtésére 6 öl lágyfát ajánlott fel.” (Tanítóképző Ért. 1856-1870, 12).
- 8 A háromholdas telken 1897-ben átadott Tanítók Háza épületének fényképét a század elején lásd: Mellékletek, 1. számú melléklet.
- 9 1873-ban alakult meg a Kalocsa-Vidéki Tanítói Egyesület, mely magában foglalta a miskei, hajósi és keceli esperesi tankerületeket. Az egyházmegye területén ezen kívül öt (név szerint: a Bács-Tiszavidék Újvidéki-Palánkai, Baja-vidéki, Zombor-vidéki, Bács-Kúla-vidéki) tanító-egyesület működött, egymástól függetlenül, és önállóan, az 1868. évi törvény értelmében. A tagok sorát egyaránt gyarapították világi, és egyházi pedagógusok, akiknek az évenkénti 1 forint tagdíjából tevődött össze azon egyesületi vagyon, melyből a sikeres pályadíjak, illetve dolgozatok nyomtatását és kiadását, esetleg a megszorult tagokat pályagatták. Továbbképzés híján országos mozgalmakat nem generáltak, de számos esetben hozzájárultak a vidék fejlesztéséhez, mint például a Tanítók Háza felállítása esetén (BERAUER, 1896).
- 10 Amennyiben ezen jelentkezőkkel nem telt meg az intézmény, tanítóképzős, gimna-

zista és polgári iskolás fiúk pályázatait fogadta be az érsek és az intézet igazgatósága (általában május hónapban). A jelentkezési laphoz csatolni kellett a keresztlevelet, az orvosi, iskolai és erkölcsi bizonyítványt. Az elbírálás során előnyben részesültek azon növendékek, akik más egyházmegyéből származó, jó tanulmányi eredménnyel rendelkező katolikus tanítók gyermekei voltak (Tanítóképző Ért. 1930/1).

- 11 „Sajnos ez az idea nem teljesülhetett, mert a fenntartási költségek túl magasra hágtak. Még az 1930-as években is csak magas térítés ellenében, mintegy évi 600 pengő ellátási díjat, azonfelül évi 40 pengőt fűtés, világítás, orvosi kezelés, evőeszköz és bútorhasználat, illetve épületfenntartás címén; havi 2 pengőt mosásért; évi 4 pengőt a borbély szolgáltatásaiért; a hangszerek karbantartásáért pedig havi 1 pengőt kellett fizetni a diákoknak. Aki nem rendezte időben tartozását, azt azonnali hatállyal kizárták, és hazaküldték” (Tanítóképző Ért. 1930/1).
- 12 A növendékek reggel leadták igényüket, és az iskola végeztével az internátusban megkapták a rendelt dolgokat. A bevásárlási könyv számláját havonta zárták le, s rendezték a szülőkkel (Berauer 1896).
- 13 A Tanítók Háza napirendjét lásd: Mellékletek, 2. számú melléklet.
- 14 Családtagjaik, rokonaik és közeli ismerőseik legfeljebb havonta egy alkalommal láthatták vendégül a növendékeket, a hó első vasárnapján az ebéd keretein belül; viszont állandó levelezés (amit csak hozzátartozóikkal folytathattak) révén mindig informálódtak hogylétük felől – Karácsony és Húsvét alkalmával pedig tanulmányi előmenetelükről (Tanítóképző Ért. 1930/1).
- 15 Egyszerű, és elegendő mennyiségű, jó minőségű ételeket kaptak napi négy alkalommal. Reggelire és uzsonnára általában kávéval két zsemlével, délben két, vacsora időben pedig egy fogásos meleg étel várta őket. Ünnepe-, ésvasárnapokon ezenfelül kiegészült tésztával vagy süteménnyel, az őszi hónapokban lehetőség szerint gyümölcs-csel (Tanítóképző Ért. 1930/1).
- 16 A felvételi értesítőben megadott számmal kellett ellátni (jól látható helyre felvarrva) a magával hozott üres szalmazsákot, két lepedőt, vánkost két huzattal, és ágyterítőt. Ezeket felül jó állapotú poharat, keféket, valamint lakatot kellett magával hoznia a beiratkozásnál. A többi (fehérmű, ruha, cipő) az intézet biztosította számára – egyéb, felesleges dolgok tartását nem engedélyezték. A személyes tárgyairól leltár készült, melyet a növendék szekrényében függesztettek ki (Tanítóképző Ért. 1930/1).

Hivatkozások

A kalocsai tanítóképző intézet megjelent értesítői: (röv: Tanítóképző Ért.) 1884., 1885., 1886., 1887., 1888., 1889., 1890., 1891., 1891/2., 1892/3., 1896/7., 1912/3., 1913/4., 1914/5., 1915/6., 1916/7., 1917/8., 1927/8., 1928/9., 1929/30., 1930/1., 1931/2., 1932/3., 1933/4., 1934/5., 1935/6., 1936/7., 1937/8., 1938/9., 1939/40., 1941/2., 1942/3., 1943/4., 1944/5., 1945/6., 1948/9. Kalocsa.

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Érseki Levéltár. Főegyházmegyei Tanfelügyelőség. Felsőfokú Intézmények Iratai. Kalocsa - Tanítóképző Kalocsa, 1867-1951. (röv: KFL.I.3.d.)

BARADLAI SÁNDOR (é.n.): *Följegyzések Kalocsa történetéhez*. Kézirat, Kalocsa.

BÁRTH JÁNOS, BÁRTHNÉ BERHIDAI ÁGNES (1983): Fejezetek a kalocsai tanítóképző történetéből. In: IVÁNYOSI-SZABÓ (szerk.): *Bács-Kiskun megye múltjából V*. Oktatás-nevelés. Bács-Kiskun megyei Levéltár Kiadványai, Kecskemét.

BERAUER JÓZSEF (1896): *A Kalocsa egyházmegyei róm. kath. Népiskolák története*. Werner Ferenc Könyvnyomdája, Kalocsa.

BENKÓCZY EMIL (1928): *Pyrker első magyar tanítóképzője*. Érseki Líceumi Könyvnyomda. Eger.

- BOZSÓ Ferenc (1971): Kalocsa nevezetes emberei. In: CZAJTÁNYI István (szerk.): *A Katona István Társaság tanulmányai Kalocsáról*. Kézirat, Kalocsa. 234-278.
- CZAJTÁNYI István (1971) (szerk.): *Katona István Társaság tanulmányai Kalocsáról*. Kézirat, Kalocsa.
- FARKAS Sándor (1907): A tanítóképzők t. igazgatóihoz és zenetanáraihoz. In: FARKAS Sándor (szerk.): *Magyar Tanítóképző*. A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének közlönye. 1907. október XXII. évfolyam nyolcadik füzet. Singer és Wolfner Könyvkereskedés, Budapest, 493-494.
- FEHÉR Erzsébet (1994): *Az oktatás és nevelés története. Munkajegyzet tanító- és óvóképző főiskolások számára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- FEHÉR Erzsébet (1995): *Preceptorok és tanítók. Tanulmányok a tanítóképzés történetéből*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- MENNYEY József (1866) (magyarra átdolgozta): *Általános tanítás- és tanodai neveléstan. Útmutató a néptanodai hivatal czélszerű betöltésére*. A főnnálló „tanmódisme” (methodenbuch) nyomán kidolgozta Hermann Ferencz. Heckenast Gusztáv, Pest.
- MENNYEY József (1866-67): *Nevelés és tanítástan. Egyházi s világi tanemberek és tanügybarátok, néptanodai tanítók és tanítójelöltek használatára legujabb és legjobb német és francia kútfők után Ohler Károly tankönyve szellemében*. 1-3. kötet. Malatin és Holmeyer Érseki Könyvnyomdászok, Kalocsa.
- MÉSZÁROS István (1996) (szerk.): *A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996-1996*. OPKM, Budapest.
- ROMSICS Imre (1999): *Kalocsa anno...* Kalocsai fotográfiák. Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa.
- SZAKÁL János (1934): *A magyar tanítóképzés története*. Hollósy János Könyvnyomdája. Budapest
- TÍMÁR Kálmán (1938): *Az érsekújvári Kir. Kat. Tanítóképző Intézet története*. In: *Kalocsai Tanítóképző Intézet 1937/8. évi értesítője*. Árpád Részvénytársaság Könyvnyomdája, Kalocsa.
- TÍMÁR Kálmán (1937): *Az önképzőkör mai feladatai*. Különlenyomat a kalocsai Róm. Kat. Tanítóképző-intézet 1936-37. évi *Értesítőjéből*. Árpád Részvénytársaság Könyvnyomdája, Kalocsa.
- TÍMÁR Kálmán (1925): *Tanítóképzőnk 40 éves Önképzőköre*. In: *Kalocsai Újság* 1925. 25. szám. k.n., Kalocsa.
- VÁROSY Gyula (1882): *A Katholikus iskolaügy Magyarországon I., II.* Athenaeum R. Társulat, Kalocsa.
- WINKLER Pál (1926): *A kalocsai és bácsi érsekség történeti összefoglalása*. Árpád R.T., Kalocsa.
- WINKLER Pál (1927): *Kalocsa története*. Árpád R.T., Kalocsa.

Mellékletek

1. számú melléklet: A három holdas telken (1897-ben átadott) Tanítók Háza a század elején (ROMSICS, 1999: 55)

Napirend (hétfő–szombat)	
05:00	ébresztő
05:30	reggeli ima
Réggel	leckék átismétlése, tanulás
7:00	reggeli
	szentmise
Délelőtt	iskola
13:00	ebéd
	szabadidő, gyakorlati tárgyak: sport, zene
16:00	uzsonna
17:00	otthoni tanulás
19:00	vacsora
19:45	otthoni tanulás
20:45	esti ima
21:00	takarodó

Napirend (vasárnap)	
06:00	ébredtető
07:15	reggeli
08:00	ifjúsági mise
10:00	csendes foglalkozás (rajz, kottázás, olvasás, kézimunka)
12:00	ebéd
	rövid közös séta
14:45	litánia
15:00	csendes foglalkozás
16:00	uzsonna
17:00	otthoni tanulás
19:00	vacsora
19:45	otthoni tanulás
20:45	esti ima
21:00	takarodó

*2. számú melléklet: A Tanítók Háza napirendje
(A szerző saját összeállítása)*